

DAVID VAN BIK FOUNDATION PRESIDENT REV. SANG AWR HE I TONNAK

Joel Ling

David Van Bik Foundation (DVBF) cu kum 2002 October thla in an rak thawk i atu hi a kum hninhnak a si cang. Laimi kan pa bik pakhat a simi min put in an tuahmi a si tikah mi tampi theih kan duh ngai. Hi Foundation kong hi fiangfai ngaingai in theih a si rih lo caah David Van Bik Foundation President Prof. Sang Awr he bia ruahnak kan ngei i zapi rel khawh dingin kan hun chuah.

Halnak: Zeitik ah dah hi David Van Bik Foundation hi nan thawk?

Lehnak: Kum 2000 October ni 8 ni ah Yangon Khua a ummi David Van Bik a naupa Pu Biak Mangte (Mang Kai pa) inn in rak thawkmi a si.

Halnak: Aho nih dah hi ruahnak a chuahpi?

Lehnak: Amerika a um mi a fale le Yangon khua ah a um mi a tufa hna le a nau le ruahnak in a chuak mi a si i, an pa philh lonak le Laimi caah thil tha riantuan duhnak thinlung in a chuak mi a si. Ngamhtlak hawikom an kan sawm i an saduhthahnak kha an kan chimh i kan ceihmai hnuah hi riantuannak cu kan rak thawk.

Halnak: David Van Bik Foundation hi midang caah thil tha tuah nan i tinh bantukin fund hi zeitindah nan kawlning a si.?

Lehnak: Rev. Van Bik cu kum 2000 August ni 19 ah Amerika ah a thi i a ruak kha Kawl ram ah an rak kuat. Laimi tampi nih an dawt i sunglawi ngai in a ruak kha Hakha khua ah phurh a rak si. Mi tampi nih bulhnak le topinak tangka tangka tam lakte an pek. A tu a fa le nih an ruah tikah hi tluk in mi nih an pa an dawt, bulhnak an pek mi hi hmang loin amah philh lonak Foundation tangka hram ah i chia seh tiah an khiah. A ruak humh ah Lairam kakip in a ra mi khualtlung mileng zohkhenhnak caah a dih mi kha a unau le a tu a fa le chungkhat nih an i phaw i an liam dih. Kawlram ah hmuhami bawmhnak cu Yangon in Hakha tiang a ruak phurhnak ah a dihmi kan zuh hnuah tangka 1,230,000 hi Foundation tangka hram ah an chiah. Ramdang aum mi Laimi hna nih Australia, Japan hna in an rak kuat mi zong aa tel chih hna. Bidangin kan chim ahcun mizapi bawmhnak in thawkmi riantuannak a si kan ti khawh.

Halnak: Amerika lei in Rev. Van Bik a thih lio an bulhnak teh aa tel ve maw?

Lehnak: Amerika a um mi kan Laimi nih hin an dawt hringhran. A ruak phurhnak ah a dihmi vialte an liam dih. An bulhnak tangka kha ruak thlah pumhnak le ei le din vialte an liam dih. Cun Kawlram tiang a ruak phurhnak ah a dihmi an tum dih fawn. Cu hnuah a hlei mi a um rih i hi mah philh lonak Foundation caah K. 15,00,000 an kan kuat than.

Halnak: Dr. David Van Bik Foundation nih aa tinhmi zeidah a si?

Lehnak: Hi Foundation nih aa tinhmi cu a tanglei thil pathum hna hi an si:

1. Fimthiamnak a cawng liomi hna bawmhnak (Education): Biaknak lei lawng si loin

University a kai liomi hna zong an i tel; Fimnak lei thazang peknak caah tanghra a awngmi lakah a thiam bik pathum tiang laksawng peknak le Chin Christian College siangngakchia lakah kum li chungah a lamkip in a za bik laksawng peknak tehna a si.

2. Calei riantuannak ah bawmhnak (Literature): Laimi caah laiholh in cauk tha a chuah khawnak, ca namnak le ca chuahnak lawng si loin catialtu tha an chuah khawnak a lam kawl i bawmhnak;
3. Laimi hunchonak leiah bawmhnak (Development): Kan laimi cu a zeilei paoh in thancho a herh tukmi kan si caah cinthlaklei in siseh, a dang thanchonak riantuan zong kha a tinhchihmi a si.

Hi Foundation nih aa tinhmi rian hi kan pa David Van Bik nih a nun chungah a rak duh bikmi le a tuan bikmi hna an si. Fimthiamnak lei cawnnak, calehnak le ca tial ca chuahnak lei riantuannak le Lairam hunchonak hna an si.

Halnak: Nan i tinh ningin nan tuan khawh mi a um pah cang maw?

Lehnak: Kan thawkka tuk a si caah tangka zong tam kan ngei rih lo. Rev. Van Bik nih Principal a rak tuannak Chin Christian College siangngakchia 4 kan bawmh hna. Cun 2002 kum March thla thawk in kum 4 chungah a lam kip in a za bikmi siangngakchia kha Van Bik Award timi in pek a si. Rian dang tu cu tangka kan ngeih rup in tuan peh lengmang kan i tim.

Halnak: Nan bawmhnak hi Laimi dihlak a huap kho lai maw?

Lehnak: Laimi dihlak huap cu kan duh nain a kauh deuh caah nihin tiang kan ruahnak ahcun CACC ram chung huap in

riantuan siseh tiah ri kan khiah. Asinain hi riantuannak hi a thancho i mi tam deuh a bawm khomi dirhmun a si ahcun Laimi dihlak ca tiang kauh khawh dingin ruah a si.

Halnak: Hi riantuannak Komiti hi Yangon lawngah ah maw a um? Ka dang ah Komiti nan chia maw?

Lehnak: Amerika zongah Komiti pakhat a um i, Amerika ah a ummi Laimi Upa deuh tel in an tuahmi a si. Ruahnak thatha zong an chiuahpi. A bik hi Foundation caah tangka kawlnak leiah anmah hi rinh bik an si ko.

Halnak: Nan Komiti ah mi zeidah an i tel?

Lehnak: Kan thawkka a si caah kau deuh in kan tuah kho rih lo. Atu lio Komiti upa hna cu Yangon LBC Chiarman hlun Pu Siang Hu Thang, Atu lio Chairman Pu Tial Ling, Rev. Van Bik hawikom tha a rak simi Pu Antony Ngun Uk le Pu Hre Lian Kio, CACC General Secretary, anmah chungkhar in Pu Biak Mang, Dr. Cung Lian Hup (Secretary), Pi Sung Cer (Treasurer) Keimah (President) kan si. Hmailei ahcun kau deuh in tuah ding saduhthahnak kan ngei.

Halnak: Foundation hi hi Laimi nih kan hmang set bal lo i, a chim duhnak a sullam na kan chim kho hnga maw?

Lehnak: Foundation ti hi mirang holh asi i tinhmi thil pipa pakhatkhat caah hram dirhnak a si. Foundation hi a phunphun a um i an hmanning zong aa dang pah hna. Midang bawmhnak caah tuahmi a si bik. Tachunhnak ah U Hla Tun nih Cancer Foundation a tuah. A fanu kha cancer in a zaw i a thi. A fanu philh lonak caah cancer a zaw mi bawmhnakcaah Foundartion a tuahnak a si. Cun cancer sizung tiangin a tuah i, i thlopnak a harmi kha an zohkhenh hna. Kawlram siangbawi a rak tuan mi Dr. Dickason philh

lonak ah a fale nih Cetana Foundation an tuah i, Mirang ca an chimh hna. Ramdang ah ca an cawnter hna. A cheu cu mirum pakhat nih an min philh lonak caah siseh, Fimthiamnak caah a tuahmi an um. Library caah a tuah mi an um. Ngandamnak caah a tuah mi an um. Hunchonak caah a tuahmi an um. Asia Foundation ti a rak um i, Asia ram mihna hunchonak caah a si. A miak hmuhnak caah tuan mi siloin midang bawmhnak caah tuahmi an si. Rev. Van Bik Foundation zong hi cu bantuk thiamthiam in a miak caah siloin midang caah thil tha tuah duhnak in thawkmi a si. Animah chungkhar le fale caah hman lo ding in ruah a si fawn.

Halnak: Hmailei ah fel deuh in nan tuan khawhnak ah tumtahmi nan ngei maw?

Lehnak: Saduhthahnak cu a phunphun kan ngei ko. Hi Foundation nih catling riantuantu ngei kho sehlaw ti kan duh. Cun a si khawh ahcun riantuannak zung te zong ngei kho sehlaw hi Foundation nih aa tinhmi kha tlamting deuh in a tuan khawh hng a timi ruahnak kan ngei. Kan miphun sin lawngah si loin miphun dang le riantuannak bu dangdang hna nih an kan bawmh khawh ahcun riantuantu zong pa kuahra pi in chiah khawh a si. Hunchonak lei rian hna a tuan khawh tikah kan miphun caah fim cawnnak a phunphun a tuah lai i ruahnak tha tampi a chuahpi lai. Tlam a tlin khawhnak hng a thla kan cam lio a si.

Halnak: Atu lioah nan tangka ngeih mi na kan chim kho hng a maw?

Lehnak: Chimh khawh a si ko. Kawl tangka in ting 100 tluk kan ngei. Kum 2001 chung kha tangka kawl kan i zuam lai i kum 2002 in rian tuan kan i thawk lai tiah Komiti upa nih an ceih. Tu kum chungah rian tlawm tete tuankan i thawk.

Kan tangka ngeihmi a tlawm deuh rih caah a hram hi hmang loin a karh chungin riantuan kan i tim. Kum fate ting 50 lengmang hmuh khawh kan i zuam lai i kum 10 ahcun ting 500 tal cu kan ngei lai tiah kan ruah.

Halnak: Fund nan kawlning zei ti lam in dah nan kawl?

Lehnak: Atu tiang rih ahcun pumpak in kawl a si ko. Hi riantuannak hi pumpak pakhat pahnih miaknak caah si loin kan miphun thanchonak caah a si bantukin a pe khomi hna sin puah in kan cohlan ko. Kan Laimi zong nih hi riantuannak ah tlam a tlin khawhnak hng a kan i tel cio khawh ahcun thil tha ngai a si hng. Hmailei ah cun pumpak lawng si loin Khrihfabu sin zongah an ti khawh tawk cio bawmhnak hal kan i tim. Thawhmi paoh kha a hram hmang loin a karh lawngin riantuan asi caah techin fapar tiang a hmun ding mi riantuannak a si. Hi bantuk riantuannak hi Laimi nih kan ngei tuk bal lo. Khrihfabu le khuapi in riantuan deuh mi ngawt hi kan hmuh mi a si. Tha tein a kal khawh ahcun kan laimi caah lamhruaitu thil pipa pakhat a si lai tiah zumhnak ka ngei.

Halnak: Hi riantuannak hi san saupi caah zeitindah na ruah?

Lehnak: Kan miphun caah bia a pi ngaimi riantuannak a si lai tiah ruahchannak ka ngei. Pathian nih lam kan hruai sehlaw, ting 1000 tiang hna a ngeih khawh ahcun kan miphun thanchonak caah santlai ngai a si lai. Kan ram dirhmun a chiat tuk caah a si. Robert Pierce nih kum 1952-54 Korea ral lioah Amerikan ralkap lakva minung ting 2 caah bawmhnak a rak tuah i, a hnuah mi nih an bawmh chin lengmang i atu ahcun vawleicung ram 100 ah minung tampi nih rian an tuan i bawmhnak tampi an tuah. Thil hmete in an rak thawk ko. Asinain nihin ahcun thil pipa ah a cang.

Van Bik Foundation zong thil hmete in thawk hmanh u sih law hi hnu kum 50 ahcun kan miphun a tungmertu riantuannak a si ko lai tiah ruahchannak ka ngei.

Halnak: Hi bantuk Foundation hi a dangdang teh um awk a tha maw?

ehnak: Laimi caah thil tha tuah duhnak in tuah mi an si ahcun a tha dih ko. Chin Foundation hna hi an timh lengmang i tha tein i tuah kho sehlaw a tha tuk hnga. Lairam Vuanci Pu Za Hre Lian philh lonak ah Baibal siangngakchia bawmhnnak Scholarship program a si i kum khat ah tangka ting 25 tluk lengmang an hman. Amerika ah Luce Foundation a ummi Library caah bawmhnnak tampi an pek khawh. Foundation ti min put theng lo zongin hi bantuk riantuannak cu phun tampi le min dangdang in tuah khawh a si.

iakilhnak:

r. David Van Bik Foundation kong tlamtlung tein in kan theih hawh caah kan i lawm. Nan saduhthah bantukin Lai miphun a lungmer khotu dirhmun a phak si tiang tlamtlung tein nan tuah hawh nakhnga Pathian nih lam in hruai ko hna seh.

"Laimi Tuanbia Dawh A Kan Tialpiaktu Steven Pa"

Rev. Sang Awr

MIT, Insein

"Lairam le miphun caah zohchuntlak tuanbia dawh a kan tialpiaktu kan Pa Rev. Dr. Van Bik, nang cu kan ram le miphun lamding hmuhsaktu ah Pathian nih pahrang fimnak, thil tha hmuh khawhnak le nunziadawh a hlei in thluachuahmi kan pa na si. Nangmah cu kan miphun thanchonak dingah "Ca in mit a kan dei tertu le mei a kan van piaktu na si." Na liam ni cu na dawtmi na fahniang Lai Bible siangngakchia kan caah khua a muih ni a si. Sihmanhsehlaw na nundawh zohchun in Jesuh Khrih le Lairam caah ralhami kan sinak lai thluachuah kan halpiak." - CSF, Insein.

Hi bia hi Insein ah Bible ca a cawngmi Lai siangngakchia nih Rev. Van Bik a ruak Amerika in a tlun lioah an sian lonak le upatnak an pekmi roca a si. Hi siangngakchia kan fale nih an hmuhnung hi kan Laimi lungchungah a umning cio a si ko, tiah ka ruah. Hi lawng si loin Steven pa thihnak he pehtlai in mi dangdang le bu dangdang hna nih a kakip in an ngaihchiatnak le an sian lonak an langter cio. A riantuannak kum 50 tlinnak Jubilee cu HBA upa hna an tuah piak. Cu pinah amah philh lonakmekazin zong an rak chuah cang. Keimah pumpak he kan i hngalhnak in ka hmuhnung le zumhawktlak le upat awk tlakmi Pathian sal tha a sinak le kan Laimi tuanbia dawh a tialtu a si nak kha langter ka duh.

Ka Hmuu Hmasa Bik Caan

Steven pa ka hngalhnak hi kum 40 tluk a si. Falam High School ca kan cawn lioah Amerika in a rak phan i Falam Bible sianginn atu ZTC ah Principal a tuan. Falam Baptist Church ah pastor an rak ngei lo i Pastor a tuan chih. Cu lioah cun kannih Hakha miphun lakah Amerika a phan balmi zong kan um rih lo caah a rak sungsai ko. Falam Baptist Church BYF Chairman U Dewei nih Rev. Van Bik a tlun lunglawmh donnak ah, "Bawi Jesuh a rat lai bantukin na tlun lai cu kan i ngaih," a rak ti. Fimthiamnak lawng siloin pumrua muisam lei zongah Laipa lakah muidawh pa chuakthiam a si. Cu thawk cun a thih tiang kum 40 chung caan khat hnu caan khat lam khatkhat in tonnak le pehtlaihnak kan ngei lengmang.

University Kan Kai Lio le Kan Chuah Hnu

Tanghra kan awn hnu in University kan kai chung vialte Bible calehmi zohthannak caah Yangon ah a ra lengmang. University siangngakchia zong nih hmaizah mi a si caah tonnak a um tawn i ruahnak a kan cheuh tawn. University kan lim hnuah Lairam ah rian kan tuan cio hna. Biaknak rian a tuanmi asinain ram thanchonak a duh tukmi a si caah kan hmailei Laimi kan thutdirning le pawcawmnak kong hna kan ruatti tawn hna. University kan awn hnu Hakha ah kan um lioah 1972 Lairam ngandamnak mangki bawi Dr. Ngin Thawng a thi i, Hakha upa nih Thuklai ah a ruak thlah ding ti a rak si caah kan rak kal ti hna. Thuklai khua ahcun kan pahnih in phungchim an kan thiah. Ni nga chung a ruak suan a si caah nichiar kan laimi sining kong kan ceih ti tawn hna. Cu hnuah kan santlaih lo bu in miphun caah riantuan ti dingin a rak kan hmuh caah U Hre Lian Kio le mithi Rev. Hniar Kio tehna le kan hawidang hna he tonnak can kan ngei lengmang hna.

TABC Ram Caah Khuaruah Tinak

Thil tampi kongah rian ka tuan tinak le hmuhtonnak a um lengmang nain a biapi deuhdeuh ka hun chim ahcun TABC hruainak le riantuannak kongah a si. Steven pa cu TABC nih Association dang a lak hlan in Biblical ca lettlu ah HBA nih caantling in riantuantu ah an hmanmi a si. Siangbawi Johnstone an kal hnu in Bible lehnak le biaknak lei ah siseh, cauk dangdang tialnak kongah siseh amah cungah aa khing dih. Thantlang Myone kha a dang tein cozah nih an hun chiah tikah biaknak le uknak lei riantuannak ah hma a kal khawh deuhnak caah Thantlang myone nih Association cu 1972 kum ah an lak. TABC a chuah hnu zongah HBA nih an riantuantu ah an hman peng. Association laknak kongah kan ruahnak a rak i khat lo. Kum 1972 October HBA Bible Conference lioah hi kong hi kan rak ceih i Steven pa cu ruahnak kan rak hal. Thantlang lei nih HBA in kan chuak lai nan timi hi a ruah awk ka hngal lo. Hakha peng kan rak si ko i riantuannak zongah a nuam ngai ko. Myone dang hmanh um sehlaw a herh ahcun zungkhui tu hnai chia sehlaw a a tha deuh lo maw a ti. Mithi Rev. Hniar Kio nih thinhun bu le i sikhiat bu siloin Thantlang Myone nih cozah uknak zongah a kau tuk deuh i Myone pahnih ah an chuah cang caah lak hrimhrim awk a si ko tiah a ti. Biafak nawn in a rak kan sik nain ka sohluah cu kan la hlei lo. A duh naloin kan pahchih i Association cu kan rak lak. Kan lung chungah a ummi cu a duh naloin kan lak caah a thin kan phawh lai i hmailei kan i pehtlaihnak a rawk te sual hnga maw ti kan phang. Asinain a hnuah cun thazang tampi a kan pek than, ruahnak in a kan dirkamh than i kan hna a ngam. Abikin Bible Conference can le civui caan ah a si thiam ikpak ahcun a kan telpi lengmang.

Keimah TABC GS ka hun tuan tikah kan riantuannak ah thuk deuh in kan i peh chinchin. Pension ka lak hnuah zeidah ka tuah ah a

tha lai tiah ruahnak a kan hal. HBA nih an pekmi lahkhah pinah TABC nih thla khat ah 200 te in kan chap ve. Kum 60 na tlín hnuah HBA upadi bantukin pension na lak ko lai nain calei riantuannak ahcun na kan tuanpiak a hau ko rih lai tiah kan ti i cuticun a peh than. MBC a cheu, HBA a cheu, TABC a cheu tiin lahkhah an pek i ca a let. Hiti ca a tialpah in HCC an rak tuah i, Press hna WACC nih a hun cawkpiak hna. Amah zong England ah Press lei riantuannak (Print Media) a va cawng. Japan ram zongah meeting a kai. Cuticun kan Laiholh le kan Laica a thancho khawhnak hnga a ti khawh chungin a kan tuanpi. Laica tialning zong a kan ceihpi. A hnuah cun Chin Christian College an dirh tikah Principal in an auh than. A fimmak le thiamnak kha herh tukmi a rak si caah a pension hnu tiangin nawl than a si.

Baibal Namnak

Baibal caleh kha 1976 hrawngah a dih cang nain a namnak kongah harnak tampi kan rak tong. Kum 1978 chungah India Bible Society nampiak dingin khuakhan a si. A namnak a herhmi tangka zong Valley Forge nih bawmh dingin hnatlak a si. A zat lomi kha India Bible Society nih chap dingin ceih khannak kan ngei. Kei zong Laimi upa tam ialte thong an rak tlak lioah ka rak i tel ve i kum hnih hnuah kan luat. Thantlang khua ah umhmun ka khuar. Sihni rian kan tuan pah buin Thantlang Baptist Church le TABC upa tuanvo an kan pek caah biaknak thil pipa ceih paoh ah Steven pa he kan i tong lengmang hna. India Bible Society nih an kan nampiakmi Bible phurhtlunhnak kongah lungretheinak kan rak ngei hna. Tihnungmi thil tete aum pah caah Steven pa cu a khahmul ai zuah. Thil tampi ruahchih buin a tuahmi a si. A kan chimhmi cu Bible hi Lairam ri a luh tikah thil pakhatkhat a can sual ahcun nupi le fale ca cu Khrihfabu nih tuanvo lak a si ko lai caah nangmah nih tuanvo na lak a hau ko a ka ti. Kan miphun le kan Khrihfabu

caah a herhmi thil cu a zei bantuk a si zongah kan tuah awk a herh ko ti kha ka ruahnak a si ve. Cuticun kan tuanti hna. Kha lioah khan atu bantukin umkalnak a rak fawi rih lo. Asinain Pathian kutcak nih thil vialte kha daihnak in a kan hruai i Baibal zong kan miphun sinah phakpi khawh a hung si. Baibal ca a hmasa bik uk khat te ka hun phurh i cu ni ai lawmhning cu ka chim thiam lo. Kum 20 chung a riantuanmi kan Laiholh in cauk a hung chuahmi a hmuh tikah a mithli ai hrol dih. Cauk cu a kut i a put i holh loin saupi a um. Hi bantukin miphun caah thil biapi a tuahmi nih kan miphun a kan cawisannak a rak si tawn.

Cauk dangdang a tialmi hna

Miphun tuanbia a tialtu hi ca a si tawn. Kan tuanbia ah a hmun dingmi ro a kan chiah takmi cu cauk tialmi hi a si. Kan Laimi nih Bible cauk a kan leh piak: nihin ah kan holh te in Pathian bia kan rel khawh caah kan i lawm khun. Cauk dang a tialmi uk 28 a si.

A Thihnak

Steven pa he kan i hngalhnak kum 40 tuanbia hi tial dih ahcun a sau ko hnga. Asinain can le hmun zong nih a kan zagh lo caah a cacawnnak le mi nih an upatnak lei tu kha ka hun tial deuh lai. Laiholh in English Dictionary tuah hi a herh ngai in a ruah caah Amerika ah Steven nu he a kalnak a si. A kum a upa ve cang i duhsah deuh in rian a tuan cang. Kum nih a hun phak vermi sinak tete a ngei pah cang. Kum 74 tluk a si tiangah biachim ai palh lo. Cun a cinkennak thluak a fim tuk rih. A cheu tar deuh cu kum upat in philh hman a tam tuk nain anih cu thil ai cinken peng kho. Hmailei caah hmuitinh cu a ngei peng. Dictionary tuah cu tha kan hei pek cio i Amerika cun an phan. Ca kan i kua lengmang. Dam lonak angeih ka tein a kan thanh. Cancer a si lai tiah a ruah awk

kan thei lo. Sizung in a hung tum i keimah dam lonak thawng kha a rak theih ve. Ca a hun ka kuat i keimah thazang peknak lawngte a si. Cakuat a tial ah hin ka ba tuk nain hnekchom in ka tial a ti. Thih hnu thawhthan nunnak kong tampi a hun tial. Hi vawlei cu zungzal kan umnak ram a si bal lo i Pathian nih a kan remh piakmi zungzal nunnak duhdim ah a kal ding kan sinak kha Baibal cang tampi abikin Johan cauk chung zungzal nunnak kong hi a hun tial. Thazang tampi ka hmuh. Cun a dam deuh hnuah ca a hun tial thanmi ahcun ka dam ko cang lai i sau ialte kan nunpi ko hna lai a ti. Kan cungah siaherh a ngeihmi hi Pathin riantuan ti kan si lawng si loin kan nu Sang Pui nu hi a fanu tluk in a rak dawt tukmi a si caah ka chungkhat kong hi a zungzal in a sia a kan herh tawn. A cakuat kan hmuh tikah kan tha a nuam than. Asinain Profect Isaiah chungah kan hmuh bantukin minung ruahnak le Pathian ruahning cu aa khat lo a ti bantuk kha a si. Ruah lopi in a zual than i a dawtmi Khrihfabu le chungkhar sinin a kan thihtak.

A Ruak Tlunnak

A zawt a zual than ti kan theih tikah kan lung a rawk ngai. Nun khawh dawh a si ti lo tiah thawng kan theih tikah Mang Kai pa (Pu Biak Mang) nih chungkhat hawikom upa a kan auh i, Steven pa hi va thi taktak sehlaw, a ruak hi khuazeiah dah vui a si hnga? Ruahnak a phunphun a um. Thih hnu ahcun khuazei a si zongah vawlei thiamthiam nih a kan fim ko i, a nungmi caah retheih pek tuk a si hnga maw ti zong ruah awk a um. Khatlei in Khrihfabu le a kan dawtu hna nan ruahnak zong ruah chih a herh caah hung kan ruahpi u tiah a chim. Sau ialte kan ceih hnuah kan zapi hnatlaknak in Kawlram ah a ruak phurh sisehlaw Hakha ah vui siseh tiah hnatlak a si. Hi kong hi kan meting lio hrimhrim ah Dr. Cung Lian Hup nih Amerika lei a fale a thanh hna i, a si khawhnak in kan hun i zuam ko lai, tiah an hun leh. Cun Amerika hrimhrim ah

hin a ruak Lairam phurh a duhmi an rak um ve i cuticun Hakha tiang a ruak a phaknak a si. Kan ruahnak nakin mi tampi nih an rak dawt i Amerika a ummi kan Laimi vialte zong nih lungthin khat tein an hun tuaktan phaisa leiah siseh, a tuaktannak prokarem ah siseh zohdawh le tluang tein kan sin a phan kho.

Yangon khua a ruak a tlunzan ah a kong ka chim lioah "A pum in kan thih tak hmanhseh law a riantuannak a hmun lai" ka rak ti. A ruak nih vawlei a tawl i, kan Laimi dihlakin upat pek le thlah a si caah a ruak nih a minung sinak fiang tein a kan chimh. A ruak a phak zanah Dr. Robert Thawng Hlei nih, "Hi bantukin kan Laimi ruak a sunglawimi a um bal lo," a ti.

Mi Cathiam A Si

Kum 1934-38 chung hi sianginn ah miphun le ram a rak daw ngaimi Zipeng Za Hu pa Pu Kaw Kaw kut tangah tangli tiang ca a cawng. Cu hnuah Falam ah tang 6 tiang a rak kai. Japan ral a thawh caah 1942 kum in sianginn vialte khar a si dih. Tlangpi ah kum hnii chung lo a thlo. Cu hnu in Mirang cozah ralkap supply cazi Thangzang lei Bung khua ah a tuan. A no lio a sianginn kainak ah a awnnak a niamsan cu ka thei lo.. Asinain a hnu deuh a ca cawnnak ah awnnak sang lengmang in a awngmi a si. Japan ral dih hnu in (World War II) India ram Cherrapoonjee khua ah Presbyterian nih an phunhmi Bible siangninn 1945-48 tiang a kai. Diploma in Theology awnnak lehhmah an pek. Dip. Th. a awngmi lakah a thiam bik pahnihnak a si. Mi phundang le ramdangmi sinah hmai hngal ngaiin a rak awng khomi mi cathiam a si.

Diploma a awn hnuah kan ramah a rak kir. Tanghra awn lo cun University le College sianginn kainak dawntu a si sual lai ti a ruah caah Serampore College nih an tuahmi tanghra kha Shillong khua

ah a va kai than i tlamtling tein 1949 kum February thla ah a awng. Serampore Matric tein a awngmi cu BD cawn chungnak (Preliminary course to BD degree) ah an lut kho. India ram ah sianginn kai pehnak a har deuh caah Lairam ah a rak kir than i, 1949 June thla in Hakha khua ah Johnsonte nih an tuahmi Chin Bible Traning School sianginn ah saya rian a tuan.

Kum 1949-51 tiang kum 2 tluk a tuan hnuah 1951 June in Burma Divinity School an timi atu MIT ah hin a kai than i 1955 March thla ah B.Th degree ahmuh. Japan ral dih hnuah an phunh hmasa bik a si i, an khan ah siangngakchia pariat lawng an si. A cawnpi hawi pariat lawng an si. A cawnpi hawi Clifford Kyaw Dwe nih Van Bik cu cathiam ngai a si a ti. Rev. Kyaw Dwe he cun pakhatnak an i cuh lengmang. B.Th. a awnmi hi Amerika ram Kansas khua Central Baptist Theological Seminary nih an pekmi degree a si. Insein Bible sianginn a cawn lioah Bible tuanbia cauk nganpi kha a rak leh i Laimi caah Lai Baibal Thiang kan ngeih hlanah a kan thathnempi ngaingai.

Kum 29 a si lioah B.Th. degree a awngmi a si. Mipun dang caah cun zei pipa a si lo nain kan Laimi chungah a hmasabik a si. Cucaah ZBC nih Laimi chungah B.Th. hmasabik a awnnak upatnak roca an pek.

Amerika Ca A Cawnnak

Insein Bible sianginn in a awn hnuah Hakha Bible sianginn ah saya rian a tuan than. 1957 kum ah Bual khua ah Congkham Golden Jubilee an tuah i kapu Rev. Hai Mang le Rev. Khua Kil he ordination an pek hna. Hi kum thiamthiam ah Burma Baptist Convention Scholarship Committee (Atu lio MBC) nih Karen lakah a thiam cem a si vermi Clifford Kyaw Dwe he Amerika ca cawng dingin an

thim hna. Cliff Kyaw Dwe he Amerika ah kum 2 an kaiti i Bible lei MA an awn hnuah an pahnih tein an rak kir ti. Rev. Kyaw Dwe cu Karen Baptist Convention ah kum 30 reng lo an General Secretary a tuan piak hna. Ameirka in DD degree an pekmi Kawlram Khrihfa hruaitu min-thang pakhat a si.

Amerika a cawnnak sianginn hi Baptist nih an tuahmi Berkley Baptist Divinity School ti a si. Atu a fapa Kenneth Van Bik Ph. D. a kainak sianginn a si i Amerikan Baptist Seminary of the West tiah a min an thlen cang. Hi lioah kan kawlram Baptist siangbawite nih BD asilole MA, MRE cung cawn hi an sianh hna lo. Anmah nak sang deuh va awn kha cu an rem deuh lo kan ti lai cu. Cun Kawlram hman awkah cun an za ko tiah an ruah ca zongah a si lai. Amerikan siangbawi 50 lakah Dr. Paul Clasper, Dr. Bill Hackett le Dr. Dickason cu Doctor degree a ngeimi an rak um i a dang cu BD awng lawngte an si ko. Hakha kan siangbawipa Johnson zong kha BA, BD a si ko. Cucaah an awn cangka in Kawlram ah Clifford Kyaw Dwe he an rak kir i Falam BiBle sianginn atu ZTC timi ah khin Principal a tuan. Kum 4 a tuan hnuah Baibal caleh kha a herh deuh in an hmuh caah Hakha ah aa thial i, siangbawi Johnson he 1966 tiang an i bawm i an let. Cu hnuah amah cung lawngah Bible lehnak tuanvo a tla cang. Amerika a cawnnak ah hin Bible calehnak ah a thahnem ding a ruah caah Greek holh le Hebrew holh a cawnchih. Hi nih hin Baibal calehnak le theology thuk deuh theihnak ah a bawmh ngai.

Biaknak leiah Amerika ca cawngmi lakah pahnihnak a si. Amah hlanah Rev. S.T. Hau Go hi Philadelphia ah Eastern Baptist Theological Seminary in M.R.E. 1948 ah a rak awngmi a si. ZBC an rak thawk tikah Rev. Hau Go hi a hmasabik General Secretray ah an hman. Bible lei MA ahcun Rev. Van Bik hi a awng hmasa bik a si.

Oxford University Politechnic Ca Cawnnak

Bible caleh a lim hnuah Hakha Council of Churches an tuah i Secretary an tuanter. WACC nih Press an cawkpiak hna i U Khen Thang kha caannam lei thiamnak cawm ah India ah a thlah. Rev. Van Bik cu calei riantuannak a duhmi a si bantukin vawlei cung calei riantuannak he pehtlaihnak tuah kha aa zuam i Japan ram ah WACC meeting a va kai. Cun Oxford khua ah an tuahmi calei riantuannak he pehtlai in 1983 ah thlaruk a va kai fawn.

Misson Lei Cawnnak

Amerika New Heaven khua ah an tuahmi vawleicung Mission Riantuannak (Overseas Ministries Study Center) ah kum khat kai dingin an auh i 1989 kum in Amerika ah a kal than. Hi cawnnak hi sayate chimhmi lawng si loin mah ram sining hoih in chim le ruahnak chuahnak a um. Hi lioah Kawlram Khrihfabu sining le Bible ca a lehnak kong kha tam bik a chimh hna. Kum 1990 kum May thla ah a sianginn kainak cu a dih. Cu hnuah Amerika Baptist zungpi nih thla hnih chung phunchim le cawnpiai an fialnak hmun tampi ah a kal.

Amerika ah Kan i Tonnak

Amerika Baptist zungpi nih vawleicung mission rian an tuannak le pehtlai i kumfate ceihhmainak World Mission Conference an tuah lengmang. Hi civuipi hi Amerika chaklei Wisconsin ramthen Green lake an timi hmun ah a si. Steven pa cu Mission riantuannak a cawn dih lei a si caah cu civui kal dingin an sawm. Ruah lopi in kei zong Ameikan Baptist zungpi in an ka sawm ve i kan i tong hna. Zarh khat kan cam i kan i nuam hringhran. Neil Sowards te nih an hlanmi hotel hmete ah kan um. Kawlram cun kanmah pahnih

pinah Dr. Cung Lian Hup le Rev. K. D. Tu Lum atu lio MBC, AGS pa hi an i tel hna. Kan i nuam hringhran. Amerika nih missionary ah an thlahmi Dr. Gam Seng zong kan sinah a um ve. Amah hi Lisu miphun a sinain Amerika nu a thit caah Amerika miphun sinak a ngeimi a si. Green Lake cu a tung meng 6 a vang meng hnih tluk a kaumi tili a umnak a si. Dr. Gam Seng cu nga sio a zuam ngai i, cuai 3 a tlaimi nga nganpi a sio. Kan umnak inn hmete ah khan kan chuan i kan i hrawm hna. Steven pa cu Amerika a umnak kum khat tluk a rak si cang i kan i ngai tuk hna i kan ih pah in bia kan i ruah hna i kan bia a thawtnak bik cu Lairam kong ceih hi a si ko. Lai hla zong an kan remhter i kannih pahnih cu kan thiam set lo. Nancy pa nih Guter a kan tumh le Laithuam he kan sak. Cawnpiai zong an kan thiah cio caah a dangdang in Kawlram khrihfabu kong kha kan chimh hna.

Doctor of Divinity A Hmuhnak

Miphun le Khrihfabu caah a riantuannak zong a sau cang i 1967 kumah HBA upadi ning bantukin kum 60 tlinnak pension an pek. Asinain CACC nih 1990 kum in chin Christian College kha an hun dirh tikah a hmasa bik Principal ah an hman than. Hi rian a tuan lioah 1994 kum ah sianginn arak kainak Amerikan Baptist Seminary of the West nih upatnak Doctor of Divinity an pek i Steven nu he an va lak. Hakha Bibal sianginn Library ca zongah a hawile sinah cauk a va hal hna i uk 6000 tluk a chuahpi. Hihi Hakha Bible Sianginn ATESEA nih theihhngalhnak a (accreditation) tuah khawhnak ah a hrampi pakhat a si. Doctor Degree an peknak he pehtlai in, "Kan phu kan tawk a si hrimhrim ko.... Pathian nih Laimi a upat ve caah hi upatnak hi ka hmu... tiah a ti (HBA Golden Jubilee p. 96).

Upat Peknak Dangdang

Laiholh a hmangmi hna nih Baibal a kan lehpiakmi le cauk dangdang a kan tialpiakmi caah le DD degree upatnak an pekmi ruangah upatnak dangdang zong a kakip in an rak pek cio. Hi upatnak an pekmi hi a dihlak in tial ka duh nain kan hrelhmi a tampi ko lai. Ka theih tawk ka hun langhter lai i, ka theih lomi le ka hrelh sualmi nih a ruah zia nan kan thiamnak hnga kan nawl hna.

MIT Nih Upat An Peknak

Kawlram chung Baibal sianginn sang bik Myanmar Institute of Theology (MIT) nih kum 25 in a cunglei zumh awk tlak tein Pathian rian a tuanmi upatnak an pekmi hna lakah aa tel. Cun kum 35 in a cunglei a tuan mi hna kha 1985 kum ah upat an pek hna i aa tel than. Cun kum 45 in a cunglei upat peknak zong aa tel i voi 3 tiang Bawipa rian ah zumh awk tlak tein Pathin sal tha a si caah upatnak an pek.

Fellow of Distinguished Christian Service (FDCS) An pek

Hi upatnak hi MBC le MIT nih an pekmi lakah a sang bik upatnak a si. Kawlram chungah mi tlawmte lawng nih an hmuh i kan Laimi lakah Rev. Van Bik lawng nih a hmuhmi a si. Mirang ramah FRSC, FRCP tehna sibawi pawl kha an pek hna. Fellow ti hi kan holh cun fiang tein leh a har ngai i a sullam cu miphun pi lakah "minung tling" pakhat a si tinak a si caah mi sawhsawh an pe hna lo. Khrihfabu chung rian tuannak ah zumh awk tlak bik le a riantuannak thawngin midang caah thathnemnak tampi a chuahertu ah an ruahmi hna kha Kawlram Baptist kum 175 a tlinnak puai ah an pek hna.

Lai Baptist Church, Yangon nih Upatnak An Pek

A cunglei ah kan tial cang bantukin 1994 ah a sianginn kainak ABSW nih Doctor of Dinity an pek tikah Yangon a rak phan. LBC cu Lairam aiawh bantuk zongah an i ruah ve bantukin vok an thah i a DD cu an lawmhpiak. Hi lawmhnaik philh lonak caah Upatnak Roca zong an pekchih.

HBA Nih Upatnak An Pek

Kum 1949 in Pathian riantuan ai thawnak hi Hakha khua in a si i, a riantuannak a donghnak le a thih tiang HBA minung a si kan ti ahcun kan palh lai lo. Midang zong nih a riantuannak kan i hrawm pah cio nain a ngeitu le a hmangtu cu HBA an si. Rev Van Bik a riantuannak hi an ruah lengmang tikah miphun pakhat kan dirnak ah suttung bantukin kan i ngatmi a si. Cuaah HBA nih Doctor of Divinity lawmhpinak le Bible ca a lehmi ruangah upatnak an tuah. A riantuannak kum 50 a tlinnak Jubilee zong a thih hnu a si ko nain an tuahpiak.

CACC Nih Upatnak An Pek

CACC cu calei riantuannak le nunphung thanchonak ah biatak khun in a ruatmi a si bantukin Bible ca a lehnak lawng si loin Laimi caah pumsa le thlarau firmnak cauk tampi le dictionary tiangin a kan tuahpiaktu a si ti langhernak caah upatnak roca an pek. Hika zawnah Laimi lakah cauk a tam bik a tialtu pakhatnak a sinak kha an langhter.

A Dangdang Nih An Lawmhpi Cio

Chin Baptist Association, Kalemyo nih Laimi pa bik pakhat a simi Rev. David Van Bik cu Amerikan ram a cawnnak sianginn ABSW

nih Doctor degree an pek caah lawmhpinak le upat peknak an tuah ve. Hi pinah TABC, ZPBA, CACC, LABC le Khrihfabu dangdang hna nih upatnak ro ca an pek cio. A nunnak kan zoh tikah Laimi caah tuanbia dawh a kan tialpiaktu zumh awk tlak Pathian sal tha a si. Ca tampi a kan tialpiak. Kan miphun nih caan saupi kan hman dingmi thil tampi le kan Lairam hunchonak ah a thih ni tiangin rian a tuan caah a thi cang nain a tuanbia a nung ko lai. Laimi caah tuanbia dawh a kan tialpiaktu zumh awk tlak Pathian sal tha a si.

CHANTHAR LAIRAM TUKHAL THA

Dr. C. Duh Kam

Princeton, New Jersey ah sianginn kan kai lio 1992 kum ah Asian Rural Institute, Japan ah chairman a si mi Toshihiro Takami nih satil an zuatnak kong a kan chimh i, "tuu cu an hrut tuk; meheh cu an fim tuk" a ti. Hi pa bia nih ka ruah tawnmi "Tuu Theology" kha a rak sualsan ngai. Hi tluk in kan uar vemi tuu a hrut tuk ti cu ka ti; ka thinlung in kan ruatthiam set lo. Tuu theology cu voi tampi ka ruat than lengmang.

Tuu le Meheh

Tuu le meheh kong hi Biable ah hmun tampi ah a lang. Tuu cu a ral a chia ngaingaimi saram a si. Saram dang lawng si loin amah hawi lila zong nih an ka suk sual lai, tiah a phang peng. Burbuk in a petmi saveh fate hmanh nih turun pi kha a thio khawh hna. Fikfa le tho nih um siarem loin an tuah khawh hna. Rawltam le tihal in um kha an celh lo. Thinphang le rawltam bu in cun a bawh zong an bawk ngam lo. Amah tein runven a timmi saram a si lo. A dang nih an van ti men ah a zam peng. Lam hlapi zoh in khua a cuan lo; a pawngkam lamnai te thil long a zoh caah kalnak a hngal kho lo. Thithruai a herh zungzalmi saram a si. Hmun khatpi ah i thialkam tuk loin an um tawn caah an tlawnnak hmun hi thingram a chia kho ngai. Tuu cu raithawinak ah hmanmi saram a si. Hmul chahpi a ngei. Tuhmul in tahmi thil cu a man a sunglawi.

Meheh cu an fim. Tlangpar cung zongah an kai; anmah tein khuaza an cuan. An duhnak paoh ah an kal kho. Meheh pi pakhat nih lam a hruai hna i, hmun kip ah an kal kho. Khalh a hau pengmi an si lo.

An duk a tha. Thingram hnahn kip an ei khawh caah meheh hnuk cu cawhnuk nakin a tha deuh. Bible chungah mithmai tuanhtlamhnak ah an hman vermi saram a si (I Samuel 16:20). An saram sining zoh ahcun meheh cu tuu nak in a tha deuh, a fim deuh; zohkhenh zong an awl deuh.

Tuu le Meheh Thennak

Jesuh Khrih nih miphun hna biaceihnak (Matthai 25:31-46) kong a chim tikah "tuu cu meheh sinin then a si lai" a ti. A bia a van peh deuhmi ah tuu bantukin thimmi hna cu sifak le nauta bikmi kha an zawt le harnak an tawn lioah a bawm tawntu hna kha an si ti in a langhter. Midang cungah thil tha tuah cu Jesuh Khrih cungah thil thami tuah he a khat ti hi Baibal bia nih a kan chimh. Kan theih tam bikmi sermon cu "tuu le meheh bantukin thennak ding kong" hi a si caah tuu cu a tha tuk rumro ah kan ruah i, meheh hi tha lo ngai in kan hmuu. Tuu van sawisel ding cu kan thinlung zong nih a ruat thiam lo. Cun, kan Lairam ah zumtu cheukhat nih tuu bantukin kan i chia i midang kha meheh bantuk rumro in kan ruah hna. Hihi kan ruah palh deuhmi a si. Hi ruahnak nih kan Khrihfa dirhmun zong a chiatter. A fawnh lei nakin a then lei lam ah a kan panhter. A taktak ahcun, Jesuh nih cun Judahmi hna sinah rian a tuan lioah Gentilemi hna kha a phith hna lo. Kan tuu run chung i a um lomi ka ta a simi tuu dang an um (Jahan 10:16) tiah a ti.

Jesuh Khrih le cawnpiaktu dang hna nih Pathian bia cawnpiaknak ah Judahmi hna ti le ram hoih in tahchunhnak an hman tawn. Judahmi nih an khalhmi an satil run chungah tuu le meheh cu an tlawng ti ko hna. Jesuh Khrih nih zumtu le zumlomi hna cu tuu le meheh he a kan tahchunh. Tuu hi a tha; meheh a chia tiah a ti duhmi a si lo. Zumtu le zum lomi nan um; Pathian nih a thimmi zumtu hna cu midang santlai lo caah thil tha tuah a duhmi hna hi

an si tiah a ti.

Tukhal

Satil run he hmun kip ah a thial tawnmi Judah miphun cu sal le sinum in siangpahrang tiang mi zeipaoh hi tuu a khalmi an si dih. Mirum fapale hna long si loin, fanu le hna zong nih tuu cu an khalh ve. Jacob zong nih a pu Laban fanu Rachel cu tuu a khalh lioah a van hmuu Tikhur chin lungkhar kha a thawnpiak i, a satil run cu ti a dinh hna (Genesis 29:10). Siangpahrang minthang bik David zong tukhal a si (I Samuel 16:19). Josef le a uhau rual zong tukhal an si (Genesis 46:31).

Judah miphun cu tukhal mi lawng te an rak si caah an tuanbia cu tuu khalhnak he then awk a tha lo. Ramuktu siangpahrang hna zong nih tukhal thinlung (pastoral experience) cu an ngei dih. An miphun kilven le cawnghhramh duhnak thinlung an ngei deuhnak hi tukhal thinlung an put dih caah a si hnga maw ti hi kan ruah awktlak a si.

Nunnak i pe taktak in tuu a khalmi hi sifak santlai lo taktakmi an rak si. Inn zongah tlung bal loin ram lakah satil he lawng khua an sa. Mi cung a cuang khomi an si lo. Si tha chunchan deuh in a nungmi zong an si lo. Minung sining in zoh ahcun santlai lo ngai an si. An turun cungah an thinlungput ning cu tahchunh awk a um lo. An turun caah nunnak pek an ngamh. An turun an dawt tuk hna. Tuu fate pakhat tlau lai zong an siang lo. An umnak hmunhma hi a linhsat tuknak a si; ti a har tuk fawn. Tuu nih le rawltam tihal cu celh hringhran hna hlah. An tuu runrual rawltam tihal lai phan ah nilinsa le sur han thlu loin ram hnonak le ti umnak hmun kip ah an thialpi hna. Sahrang nih seh sual lai phan ah tuu kawm kutka ah an it. Tukhal cu sahrang zong nih a seh theu hna. Hi bantukin ih pi le hngah peng lo ahcun tuu cu an ral a chia tuk i, ningtih in bawk

ngam loin a thi kho ding an si. Tukhal tha cu turun hna lungdaih hnangamnak an si. Tukhal le turun cu nunnak an i hrawm; an i then kho lo.

Hi bantuk tukhal hna sining he tahchunh in Siangpahrang David nih, "Bawipa cu tukhal bantukin a ka vengtu a si," (Salm 23) tiah a ti. Pathian cu tukhal bantukin ramno le tifim umnak ah a kan kalpitu; kan ral hna kut chungin a kan vengtu a si. Pathian hi tuu nih tukhal a bochan tuk bantukin kan i bochan ahcun kan thinlung ah hnangamnak nganpi kan ngei kho. Jesus Khrih nih, "Tukhal tha cu keimah hi ka si," (Johan 10:11) tiah a ti. Tukhal hna sining nih Khrih sining kha a van langter. Tukhal hna nih an turun caah nunnak an pek bantukin kan caah a nunnak cu a pek; thihnak chungin a kan khamh. Dawtnak, daihnak le hnangamnak hi a kan pek. Hi bantukin zumtu tha hna cu zei bantuk dirhmun an dir zongah Pathian bochan in hnangam tein an nung tawn.

Chanhar Lairam Turun

Khrihfabu hi turun kan ti tawn. Atu ah cun turun tinak hmanh in satilrun ti ding kan si cang. Hlanah cun kan Khrihfabu hi tuu bantuk taktak a rak si. Lamhla a kal kho lo. Khua hla a cuan kho lo. Tuu nih tukhal a bochan bantukin kan pastorte hna kan bochan hna. Atu cu Pathian thawngin kan thangcho, kan fim ve cang caah meheh bantuk kan tampi cang. Amah tein khua a cuan i, duhnak hmun kip ah a kal khomi hi kan satilrun ah an tam ngaingai cang. Asinain, tuu bantukin khalh a haumi kan tampi ko rih. Ka satil kawm zongah tuu lawng si loin in satil dang zong an i tel deuh chin lengmang lai. Jacob le a pu Laban nih an i cuhmi meheh tial bang kan satil run zong hi a tial in an chuak lengmang lai. Cucaah tukhal hna nih a khalh zia a kan thiam ngai a herh chin lengmang.

Chanhar Lairam Tukhal

Kan khalhmi hi turun lawng si ti loin satilrun a si cang caah tukhal dirhmun hi zoh than a herh. Tukhal kan ti mi hna hi tuu le meheh nih a aw an theih khawhmi si a herh cang. Pathian riantuantu hna nih kan thiangthut le kan tanbo cu mulhtlorh le tat deuh cu kan hau chin lengmang.

Bibal chungah kan hmuhmi tukhal hna dirhmun cu a dang cio. Tukhal kong ah biaknak le uknak a cawh pah. Biaknak riantuanmi hna lawng si loin siangpahrang hna zong nih tukhal thinlung an pu. Kan Lairam zongah hi thinlungput cu kan herh taktak. Uknak lei riantuanmi nih an herh. Biaknak riantuanmi caah hi thinlungput lo cun riantuan khawh ding a si ti lo. Hi thinlungput a ngei lo mi cu biaknak le uknak riantuantu kan dihlak in kan Khrihfabu le miphun caah thilrit ngaingai kan si.

Biaknak riantuanmi nih Pathian i chiti a kan thuhnak chan te hi kan theih a hau. Fimnak le cawnnak lei ah kan san ngai lo zongah Pathian sinin kan hmuhmi rimhmuinak te kan ngei. Hi rimhmuinak cu tukhal tha thinlungput in a rami a si. Tukhal tha thinlungput cu Jesuh Khrih sin in a ra. Hi thinlungput cu tuu bantuk in thithruai a hau zungzalmi hna lawng si loin meheh bantukin a fim a thiammi hna zong nih an theih khawh.

Kan miphun a thancho chin lengmang caah biaknak riantuantu hna nih fimnak le cawnsannak cu kan herh fawn. Fimnak le cawnsannak zong hi tukhal tha thinlungput a um lo ahcun Khrihfabu caah a that ding tluk in a tha kho hlei lo. Kan nunzia ah tukhal tha nunzia a langh lo ahcun kan satilrun nih an zulh dingmi a um hlei lo. Khrihfabu zong kar a hlang kho hlei lai lo. Tukhal rian cu pawcawmnak rian si loin midang caah nunnak pek rian tu hi a si deuh. Pathian thawngin kan miphun a thancho ve cang i, kan

Lairam ah tukhalhnak in pawcawmnak a tling kho ti lai lo. Tukhal tha taktak ca lawngah nunnak a tling kho ding a si cang.

Tukhal tha le turun cu nunnak an i hrawm; an i then kho lo kan ti cang bantukin, chanthar Lairam tukhal dihlak nih kan satilrun he kan i hrawm khawhmi nunnak pakhat tal kan ngeih a herh. Cu nunnak hna cu: (1) biaknak tanhnak thinlung (thlarau in a nungmi zumhnak) le (2) ram le miphun dawtnak thinlung hi an si. Hi bantuk hrawm khawhmi thinlung lawngin kan Lairam hi ramno le tifim umnak hmun ah kan ser khawh lai. Midang he i hrawm khawhmi fimnak, nunzia le thinlungput a ngeimi hna cu cathiam sangpi a si lo zongah a turun kha rawltam lo tein a khalh khawh ko hna lai. Hi bantuk mi zawnruahnak thinlungput hi Tukhal Tha pakhat sinin a rami a si. Hi hi Chanthar Lairam tukhal kan dihlak nih kan hman khawh bik zungzal dingmi thiangthut le tanbo an si. Kan ralthuam thabik a si zungzal ko lai.

Biatlang Kawmnak

Kan miphun nih Pathian ralthuam tha a pumi tukhal tampi a herh. Mi tampi nih nunnak pek in riantuan an i tim. Baibal sianginn a kaimi le uknak leiin a cawlchangmi tampi kan um. Kan tuannak hmun le caan cu aa khat dih kho lai lo nain, miphun a thathnem kho dingmi thinlung put cu aakhat ko. Judah miphun dihlak nih tukhal thinlung an put bantukin Laimi kan dihlak nih hi lungthinput cu kan herh taktak. Pakhat le pakhat kan i bawmh le zaang kan i chanh awk a si. Hi tukhal tha thinlungput in ni khatkhat ah kan ram hi dawh le tha deuh in kan ser khawh lai. Kan Lairam hi mi zawnruahnak thinlung le dawtnak a lengmi ram ah kan ser hmasa lai. Vawlei thluachuah cu Tukhal Tha nih a kan kamh cangmi a si.

AHO LEI TANG DAH NA SI

Joshua 5:14

Mang Cung Nung

1988 hnu hin Laimi caah ramdang kalnak innkaa kaipi a van i hong. Ram dang kal cu thatnak tampi a um bantuk in thatlonak zong a um len ve. A thatnak lei in; Laitlang ah chawva tampi a lut, inn zong an hung tha deuh. Ei le din zongah a van kan chawn deuh. Khrihfabu ah thawhlawm zong a karh ngaingai. Motor ngeimi zong an hong tam ngai cang. A that lonak leiin; leiba hmanh cham kho loin thongtlak le nunnak tiang a liammi zong um a si ve. Mihlen le hrokhol in ramdang a kal dingmi hna sinah phaisa a rak hlengmi zong an um ve. Thaisung nu nih val dang tangah a rak i pom tawk zong an um. Nu le va ramdang le ramchung in ai thenmi zong an chim pah len hna. Ramdang kalmi chungkhar a rak i uah tuk i mi mitkem ngaimi zong an rak um ve. Hi kan sining hi Israel mi Pathian nih cawhnuk le khuahliti a luang mi Kanan ram ah a hruaimi hna hmanthlak he kan i lo ngai, tiah ka ruah. Israelmi zeimawzat nih an i thatpi nain mi tampi cu ramcar chungah an thih phah len ve.

Izip ram i an chuah bak in ti tan a hau. Kanan ram an luh lai te ah ti tan a hau fawn. Asinain cu tiva an tanning cu a phun ai dang. Hluang rili cu Pathian nih a chahpiak hna hnuah leiro cungin an kal. Jordan tiva tu cu an tan hmasa hnuah ti a zor ve. Bawi Jesuh hmägin Pathian nih a kan khamhnak kongah kan tuah ve ding zeihmanh a um lo. Bawmh khawhmi zong kan ngei lo. Lunglawm tein hluang rili ral ah an kal bantukin tuah ciami khamhnak kha rak zumh le cohlan hi kan rian a si. Cu Jesuh khamhnak a cohlangmi paoh cu Khrihfai ti kan si. Cu khamhnak kong cu rili ral in siangbawi

te nih an hong kan chimh. Kan cohlan i atu cu Khrihfa kan si dih cang ti awk a si. Khrihfa hi Pathian nih Jordan ral ah kalter i cawhnuk le khuahliti in a luang mi Kanan ram coter a kan duh. Ram rum, ram tha le ram nuam ah hin Pathian nih thluachuah tampi pek a kan duh. Kanan ram nih a sawh duhmi cu thih hnu thlarau ca lawng si loin nun lio thluachuah hmuhnak ding zong ai tel ve.

Joshua sinah Bawipa nih, "Nan kal bal lonak lei a si caah lam nan hngalh khawnak lai tlangbawi pawl nih an put mi biakannak kuang kha nan zulh lai," (Jos 3:3). Kannih Laimi zong kan kal bal lonak ramdang ah hin lam kan tlaun ve nakhnga lo zulh ding kan ngei ve. Pathian bia nih, "Phungbia cauk nih na kaa kha chuah tak hlah seh; a chungah a tialmi vialte ningin tuah awk ah ralring tein um; a chun a zan in mah cucu na ruat lai; khi tikah na lam a tluang lai i khua awng na tong lai." Jordan ral ah cun ram rum a si bantukin nuamhnak le eidin ding a tam. Khrihfa sawhsawh caah cun tlaunak a fawi tuk.

Ramcar chung an vah lio cu Pathian nih khuadawm in lam a hruai hna. An hnulei in minmei nih ral a khampiak hna. Lungpi chungin ti a chuak i, van in manna a tla, mimte sa hna an ei. Cu bantukin pek chom lawng te an awr. Jordan ral an kai hnuah cun lam hruaitu khuadawm a um ti lo. Cuka ram thil chuak cu an van ei bak in manna kha a dong fawn. Pekmi kha a dong i mah tein i kawl chom a hau ve cang. Pathian nih hi bantukin a tuah hna cu an zumhnak upa ve cang seh ti a duh caah a si. Mupi bang anmah tein zuan thiam ve cang hna seh a tinak a si. Mupi cu thlichia a fah deuh paoh le a zuannak a sang chin lengmang ve. Buainak le tihnung vialte kha a tangah a chiah hna.

Mah le khua cio ahcun Khrihfabu le nu le pa le hawikawm an um i kan hna a ngam. A herhnak kip ah kan i bawm hna i i daw tein kan

um ti hna. Mi theih lai le hmuh lai kan phan caah sualnak tuah zong kan ngamh lo. A that khawh chung tha in um kan i zuam hna. Hlaremh bu hna, Sunday School chimtu hna, BYF upa hna, Khrihfa upa le pasator hna kan si. Ramdang kal kan i timh lioah cun thlacampiaktu kan sawm hna. "Bawipa nih hlawhtlinnak a ka pek ahcun cheuhra cheukhat zong hman tein ka thawh lai," tiah bia kan i tiam hna. Ramdang kan van lamh bak hin tihzah ding le mit hmai zoh ding an um ti lo. Mah tein Jordan tiva cu tan a hau ve cang. Mit hmuuh khawhmi ralven ding an um ti lo. Mit hmuh khawh lomi Bawipa lawnglawng ralren ding a um cang.

Khrihfabu nih thla an kan campiakmi cu Bawipa nih a kan leh i ramdang kalnak ding cu tlam a hong tling. Hluang rili a cah i an kal khawh bantukin kal khawnak visa kan van hmuh. An ti a hal tikah lungpi chung in ti a chuah bang phaisa cawihtu hna an rak um i kan tihal a riam ve. Manna le mimte sa a thlak hna bang vanlawng chungah duh tawk in kan ei kan ding i man pek a hau lo. Pakhat nu belte a man cawi dingah a ruah sual i phaisa ka dih tuk sual lai, tiah a zeihmanh a ei ngam lo an ti. Cuticun Mirangholh hmanh thiam lem lo in suitcase le necktie he cun sal rian tuan lai lo bang, khuadawm cungin kan zuang hna. Kio Hmung hla phuahmi hi a dik taktak ko. "Thlang vairang nu nih 'Who are you' a ka ti, Kei nih, 'I don't know' ka ti. 'Yes' ti rumro kan i theih caah eidin ding le thil tha kan sunghmi zong a tam ngai. Guam tikulh hna in thianghlimlawr hna in a van kan lawr i USA kan van phan.

Kal bal lonak lam cu chuah sualnak phunkip he kan van lamh cio hna. Pakhat pa hna cu ei ding a cah zia ai thiam lo. A hmai thumi Mirang pa rawl a ei cuahmah liomi nih nepkin ai cah thawng a theih. Nepkin cu a thaw tuk theo lai, i cah ve ning kaw, a ti i ai cah ve. "Thildang eidin na duh chih lo maw?" an ti zongah ka duh ti lo a ti. Mirang pa eimi bantuk an van ka pek ve rua lai ti-na-lak

ah nepkin cu khatthup in an van pek ko. A zoh tikah ei awk a tha ti lo, a ningzah celh lo ah a thlan a chuak na loin ai hnawt an ti. Washington DC pawng i Dulles airport tum ding zong nih Taxas Dallas hna ah a va tummi an um. Tlanglawng in kan i chok hna i amah te ai khar tawnmi innka nih a kan ceh lengmang hawi. Sathin ka caw rua ti na lakah uico rawl a caw tawk zong kan rak um fawn. Cuticun zei hngalh lo buin kal bal lonak lam cu kan phan hna.

Joshua nih a thih lai te ah ro a vuih hna. "Hika miphun he i kawm hlah u, an nu hna kha thi hna hlah u, an nih zong nih in thi ve hna hlah seh, an pathian hmaiah kun hlah u," a ti hna. Ramdang cu an thangcho tuk cang hna i thil phunkip a tling. Thatnak a tam bantukin thatlonak a tamtuk ve. USA lebang hi an mino pawl biakinn ah ai khawmmi an tlawm tuk cang. Tar tlawmpal te lawng an i khawm i an biakinn pipi cu thutnak a lawng tuk. Ai pum ding an um ti lo ruang i an zuarmi biakinn zong an um len cang. An hlaremh bu hna hi tar lawng te an si dih. Mino hna cu anmah diriamnak caah an pathian sin ah an kal hna. An pathian cu taksa nuamhnak lawng te a rak si. Ri lak in an ei an ding i an lam hna. Eidin lei nuamhnak a dih hnuah thisa diriamnak tiang in an i hmang hna. Caankhat nuamhnak ruangah lengnu dawhdawh hna nih an office cu an hon ve ko hna. Sual zongah an ruat ti lo. Lakphakti i dangh le tikor i dinh bantuk ceo ah an ruah ko. Mirang ngaknu dawh hna nih, "Na nupi le na fale an phak hlan tal living together in kan um lai," an van ti cang ahcun aho hngalh lem lo ding cu 'yes' ti a fawi te. Beer hna cu tinak in a man a fawi deuh.

Khrihfa kan si hlanah khan ramdang kalmak innka hi rak i hong sual seh law kan va lohtlau dih zongah Pathian hngalh lo cang ah cun lohtlau phung a si ko kan ti hnga. Khrihfa kum zakhat kan tlin hrawngah ramdang innka hi a kan honpiakmi a si. Ramdang ah kan kalmi hi kan i thatpi minak in kan i chiatpimi a tam deuh sual

lai ti hi phan a um ngaingai. Solomon nih cun, "Bawipa rumnak le sifahnak cu ka pe hlah; ka rum tuk ahcun kan hlawt sual lai, ka si a fah ahcun ka fir sual lai, a herh tawk rawl in ka cawm ko," a ti. Pathian hi a thim hmasa bik i rumnak cu a hnu deuh ah a chiah. Laimi tampi cu thluachuahnak tu hi hmai deuh ah kan chiah i Bawipa cu a hnu deuh ah kan chiah.

Ram ngiatus laakah minung pahra cu an bei a dong. Joshua le Caleb lawng nih, "Bawipa kanmah lei ah a tang lai i kan tei ko hna lai. Khi nan tih tukmi hna miphun cu kan rawl pei an si ko lai cu," an ti. "Kan rawl pei an si ko lai cu" ti mi bia hi uar a um tuk. Paul nih, "Ngeih mi zeihmanh kan ngei lo, ngeih lomi zong kan ngei lo, Bawipa chung i ka um hnu cun zeizong vialte hi kan ta an si dih ko," a ti. Pathian a bochanmi hna nun cu Jordan ral ah hin duh a nung chin lengmang. Min tial Khrihfa caah cun mual a pho chin lengmang ve. Jordan ral (ramdang) ah hin chung le hmanh a van hngal ti lomi, nupi dang le pasal dang a duh mi Laimi kan um len ve cang. Ramdang zawtnak tha lo AIDS hrik ai lak mi zeizat dek an um cang hnga. Kuli tuan mi phaisa vialte leiba hmanh cham loin zu dinnak le hlawhhlangu sinah a hmang dihmi ai tam ko cang. Thla a kan campiaktu Khrihfabu sinah cheuhra cheukhat van thawh cu chim lo chungkhat hmanh nih bochan awk tha lomi kan thawng hna van theih cang ahcun lung a fak hringhran ko.

Kanan ram ah cun an rak tih tukmi hna kha an rawl an si taktak. An rallaak sum vialte cu anmah ta an si. Kannih zong mah le tuan khawh tawk cio in dollar hmuu khawh a si. Mirang nih overtime an tuan huam lomi hna kannih cu kan tuan i dollar cu ngafuan ruh in ruh a si ko. Ca a cawng i a thiam khomi hna caah cun sangpi tiang an cawng kho. Lakhah niam pawl kan caah kan fale sianginn kainak man loin an kan tuahpiak. Bus man le rawl eiman an luatter hna. Dam lo tikah man loin an zohkhenh hna. Mirang pawl hi kan

rawl an si taktak ko. An motor thatha cu kan ta an si i duh poh in kan i cit hna. An inn thatha le dot sangsang cu kanmah umnak caah an si. Duh ah ti lum duh ah ti kik in kan i khohl kho. Um hmun ah ti a chuak i seh nih thil a kan suk piak, kheng a kan tawlpiak. Biakinn thatha cu kan biakinn an si ve i Laiholh pumhnak ah kan hmanh hna.

Joshua hmaiah mipa nam phawi cia in a dir. Joshua nih, "Kan lei tang maw na si, ral lei tang dah?" tiah a hal. Mipa nih cun "Si hlah, Bawipa Ralkapbu hruaitu in ka ra" (Jos 5:14). Aho lei tang hmanh ka si lo, Bawipa min in a rami ka si ko a ti. A sullam cu "Bawipa ralkapbu hruaitu ka si. Nan duh le keimah leiah tang u law nan duh lo le tang hlah u," tinak a si. Joshua cu a hmaiah a bawk zau i a biak, "Ka Bawipa nih a salpa a fialmi cu zeidah a si?" tiah a ti. Pathian lei a tan caah Kanaan ram cu a tei thluahmah hna. Kannih ve zong hi kan duhnak lei paoh ah kan tang kho ve. Jordan ral ahcun mah le duhthimning tein nun a si ko. Cu kan i thimmi nih cun kan Laitlang hi a tuanbia a thlen te lai. Pathian lei kan tan ahcun kan ram cu vawlei dihlak nih Pathian biatak an hong tlanhnak hmun a si te lai. Bawipa lei kan tan lo ahcun kan ram ah sualnak le zawtnak tihnung in a khat te lai. Sodom le Gomorrah khua ah kan reng te lai lo. Kan philh lo ding pakhat cu Jordan ral in Laimi kan that ko zongah kan kaltak mi laihlum leng le val hna hi an rak i rawk ve sual ahcun remh awk tha lo a si kho than ve. An si kan fah ter tuk hna ahcun duh na loin hlawh hna an hlang kho ve. Ram leng le ram chung hi kutsih thlah lo kan herh.

Jos. 13:1 ah Pathian nih Joshua a chonh i, "Nang cu na tar ngaingai cang, asinain co awk ram tampi a um rih" a ti. Ramdang kan phaknak ah hin thatnak lei in tampi kan i lak ko hna. Sihmanhsehlaw Pathian nih cun hi lawng cu ai za lo, hmuh ding le thiam ding tampi a um rih a kan ti. Rian tuan pah in ca hna cawng

hna u sih law Ph.D. hna tampi chuak rih u sih. Kan fa le hna nih ramdang fimnak, felnak, thiamnak le rumnak hna hi a tam khawh chungin kan Laitlang ah tlunpi hram ko hna seh. Dawtmi kan Lairam te hi a thangcho mi le dawtnak a lennak ram, Zion tlang bantuk, tuufa no le chiandeih an bawh tinak hmun, si tuan ko seh. Nang aho lei tang dah na si ve???

A Thangmi Khrihfa

Philip Hrengling

Khrihfa kan thang timi hi zei in dah kan tah hnga? ti hi ruah ahhin pakhat tein chim a har ngai. Zeicahtiah kan than ning hi aa dang cio bantukin than kan herhning zong aa dang ve. Phunghlukbia pakhat nih, "A tling cia in a chuakmiahohmanh an um lo" a ti bantukin puitling rih lomi cu puitlin awkah thancu a herhmi a si. Robert Browning nih, "Minung cu a mah ning peng si loin a thang dingah sermi kan si," a ti. Paul le Peter zong nih cu bantuk cun an zumh ve. Peter nih, "Kan Bawipa le kan khamhtu Jesuh Khrih vel le hngalhnak ah khan thang ko u" (2Pet 3:18) a ti. Paul zong nih, "Kan lu a simi Khrih lei ah a lam kipin kan than awk a si," (Efe 4:15) a ti. Cun I Thessalon 3:12 nih pakhat le pakhat kan i dawtnak thanter in nganter ding a si kan ti fawn. Kan dihlak than kan herh dih.

Thlarau in thannak

A thimi cu a thang kho lo ti cu ahopaoh nih kan theih cio a si ko. Thiang thlarau thannak a um hlanah Thlarau nunnak a um hmasa awk a si. Hngakchia a chuahka ah a tah khi a nungmi a si ti a lang. Lung fate khi vawlei tha ah phum hmanhlaw, caan a rauh tikah amah ning a sithan ko lai. Asinain a nungmi thlaici pakhatkhat khi phum law, a keuh lai i duhsah tein a hung thang thluahmah ko lai. Cun a hung par i, a thei a tlai lai. A thimi cu a karh kho i, a tam chin kho men ko nain a thang kho bal lo.

Minung hi cunglei in a rami nunnak a ngeih lo ahcun mah zuamnak

le tuahsernak cu pakpalawng a si ko lai. Peter nih vel in than a ti duhnak kha thluarau in nunnak ngeih, hrinthan kha a chim duhmi cu a si. Cucaah Pathian zumhnak thlarau nun ngeih cu than a thawnak dingah a hmasa bik a herhmi cu a si. Minung hi kan ei caah kan nung lo i, kan nun hmasa caah kan ei i, kan thang ve. Cu bantuk cun thlarau nun ngeih hnuah than cu a thawk ve.

Zei ruangah dah than a hauh?

Pathian timhmi le khuakhannak a si. Pathian nih Moses le Aron kha "Keimah ka thian bantukin nan thian awk a si," (Lev 11:45) a ti hna. "Vancung khua i a ummi nan Pa a tlin bantukin nannih zong nan tlin awk a si" (Matt 5:48) tiah Jesuh nih a ti. Paul zongnih than hi mang sawhsawh bantuk men khi a si lo, zumtu kip caah Pathian timhmi le duhpimi a si tiin a zum ve.

Amahkokek phung a si; Bawi Jesuh nih, "Mitsur nge cu amahte in a thei a tlai kho lo, mitsur ruang i aa peh lawnglawng ah a tlai kho. Cu bantukin nannih zong keimah chungah nan um lo ahcun nan tlai kho ve lai lo," (John 15:4) a ti. Pumsa in kan than khawh lo ahcun kan zaw maw? Hrithalo bantuk kan ngei maw a si lai. Thlaikho hna khi belh thlawhpiak ve lo ahcun an thang kho ve lo. Cucaah dawntu a ngei lomi le a zawtnak a ngei lomi nih cun than cu kokek phung a si ko. A than awk hrimhrim a si tinak a si.

Zeitindah kan than lai?

Pathian fa cu Pathian he a dikmi pehtlaihnak a ngeih awk a si. Pathian bia ah hram kan thlak awk a si. "Jesuh kha fekte in i zohchih u sih, amah cungah cun kan zumhnak cu a hramthawk in a dongh tiang a um," (Heb 12:2b). Cun a let zakhat, a letsawmruk, a let sawmthum in kan theitlai cu a vui lai (Matt 13:8). Kan thanning

cu a tawinak in kan chim ahcun Bible rel deuh, thlacam deuh, hla sak deuh, kan hla duhmi zong a than lei a si awk a si. A thihsnak le vanram ngaihnak hla rumro bantuk khi a duh pengmi kan si awk e si ti lo. Kan phungchimning le pumhhruaining zongah kan thiern deuh awk a si. Cun Khrihfabu le Pathian ram a kauh khawhriak dingah ruahnak tha chuahpi le riantuan incawlcangh zong a hau ve. Tahchunhnak ah David Vanbik foundation te hna kan tuah hi Khrihfa kan thannak pakhat cu a si ve.

1. *Dineinak in than a si.* Ei lo ahcun than khawh a si lo ti cu zapi theih cio a si. A nungmi paoh nih an ei ve. Eimi lakah thannak a um ve. Thlarau thannak caah cun Bible dah ti lo cauk dang a um lo. 1 Pet 2:2 ah kan hmuu micu "Ngakchia chuakka bantuk si u law thlarau hnuk kha duh u, cu thlarau hnukan din thawngin nan thang lai i, khamhnak nan hmuu lai," a ti. Kan rawl thaw bik cu Pathian bia a si awk a si. Zarhpi chun sermon lawng i rinh khi thannak taktak caah a za lo. Pathian bia chun zan in a eimi lawng nih an thang kho. Cucaah Pathian bia relnak in than a si.
2. *Thlacannak in than a si:* Kan Bawi Jesuh cuthla a cammi a si. Pathian sin thlacam cu kan nunnak caah thaw kan chuah i, oxygen dah kan dawp bantuk khin a si. Kan nunnak hrampi a si mi Pathian he i pehtliah lawngah than khawh a si. Ngol loin thla kan cam awk a si (1 Thess 5:17).
3. *IDinhnak in than a si:* Bawi Jesuh nih "Nan lungretheih le nan awlok a chon thawngin nan nunnak tlawmte tal a sauter kho deuhmi nan um maw? (Mat 6:27) a ti. Lungretheihnak nih thlarau thannak achap kho lo. Thinphannak nih thlarau thannak a bawm kho fawn lo. Khrihfa nun cu mahte in heh tiah cawlcangh peng le lungre theih tuk in um khi a si lo.

Pathian sinah i hngat? i dinh khi a si deuh. Cathiang nih Bawipa hmaiah cun dai tein i din ko law, zeidah a tuah lai ti kha lung saute in hngak ko (Salm 37:7) a ti. Pathian nih a dawtmi hna cu ih caan le dinh caan a pek ko hna ti kan hmuu fawn (Salm 127:2). Cun "Miding mi cu tumkung bantukin an hninghno lai i Lebanon tlang sidar thingkung bantukin an thang lai, an tar tik hmanh ah thei a tlai lengmang i a zungzal in hring dildel in a um i a thawng ngaimi bantuk an si" (Salm 92:12,14) a ti.

4. *Riantuannak in than a si:* Mi cheukhat nih an chim tawnmi cu thlarau rawl kan tinco lo tuk ti a si tawn. A ngaite ti ahcun rian an tuan lo caah an rawl tam hmanh an i thei tawn lo. Rian tuan lo ahcun ka zong a thaw kho lo. Pathian dum chungah rian a tuan taktakmi cu an thangpeng ko. Ngakchia cu lente aa celh i a than bantukin kannih zumtu zong riantuannak le cawlcanhnak in kan thang ve. Cathiang nih, "A ngeimi kha chap an si lai i a ngei lomi cu a ngeih ciami hmanh kha chuh an si lai," (Mark 4:25) a ti. Jesuh nih, "Ka Pa cu rian a tuan zungzal i cucaah kei zong nih ka tuan ve awk a si," (John 5:17) tiah a ti. U le nau hna, than kan duh taktak ahcun riantuan ding kan si.

Khrihfa upa sau nawnte a rak tuan cangmi hi ni khat cu Khrihfa upa in a tla i, a tuan lio bantukin Baibal a rel kho ti lo, pumh hmanh a purn kho ti lo. Cuticun Pathian he a hlat chin lengmang i, than cu chim lo, a tumchuk lei tu a panh cang ai. A hnuah cun zeitin a um hmanh a thei ti lo. A lung zong a nuam kho ti lo. A thil tuah zong khuaawng a pem kho ti lo. Ni khat cu a fapa te he dum ah an kal. A fapa te nih thingkung cung a kai i, thei a lawh lioah a lamhmi thingnge a kiak celngel i, "Ka pa ka tla cang lai hih," a ti. A pu nih, "Ka fa, zeihmanh phang hlah, na tlaihmi kha thlah law, rak zuang ko, hika hin na pa ka um ko," a ti. Cuticun a fapa te cu a

hung tla i, a pa nih a tlaih caah a fapa cu a hliam lo. Hi lioah a pa lungthin chungah a chuakmi cu ka fapa hi a pa ka um caah aa hliam lo bantukin Sertu kan pa kan sinah a um ko ahcun kanhim zungzal ve ko lai. Zeicahdah a bia le hla, thlacamnak in Pathian ka fuh lo, tiin bia aa hal. Cu hnu cun Pathian lei ah aa pe than i, a thlaraau he a pumsa he a hung thang chin lengmang ti a si.

KUM THONG BU NIH A KAN CHIMH DUHMI BIA

(A tialtu: Paul Johnson: a lettu David Van Bik)

Biahmaithi

Biahmaithi ah keimah bia ka vun tial lai. Kum thong hnih chung kan vung lut cuahmah hna i pumpak cioin saduhthahnak a phunphun le hnabeiseinak a phunphun cio kan ngei lai. Nuam ngai ding le tha ngai dingin aa ruahmi zong kan rak um lai i kan i ruahmi le kan ton taktaakmi a bingtalet bak a simi zong kan um lai (cucu keimah hi ka si). Asinain kan ruahnak bantuk tein nuam ngaiin a ummi zong kan um ko lai i kan i ruah lengpi in thatnak le thluachuah a hmumi zong kan um ko lai. Azei sihmanh ah, a dan cu kan i dang dih ko lai nain, thil pakhat kan i khah ngainak cu hihi a si lai: kum thongbu pathumnak nih hin a dih ciami kum hna he i then bak in thil a umter lai lo i a liam ciami kum le thla hna he i pehtlai tu in thil umtu ning cu a si deuh ko lai.

A zei sihmanh ah, hi can ah hin, aho hmanh khuaruat loin kan um cio lai lo ti cu a fiang ko. Kei zong hi ka ruah khawh tawk cun ka ruat ve ka hei ti asinain zeihmanh ka chuahpi khawhmi a um lo, asinain ka lung a ka kheng bikmi ca ka relmi a um i cu nih cun ka saduhthahnak kha keimah nakin a chim thiam deuh i a fianter deuh tiah ka ruah. Cu capar cu Readers' Digest, December 1999, ah minung kan tuanbia fiang ngai le hmaan ngaiin a tialtu Pawl Johnson nih a tialmi capar hi a si caah, cucu Laiholh ah ka leh i ka hun tial. Cucu a tanglei bang hin a si:

Minung Tuanbia ah hin biapi ngaingai a simi cu thil a hung cangmi,

thil a hung ummi hi si loin a cang duh hrimhrim lomi thil, a um duh hrimhrim lomi thil, hi a si.

Kum 1882 ah khan German filosofer Friedrich Nietzsche nih, "Pathian a thi," a rak ti i vawleicung vialte kha a hninh dih. Mi tampi kha an lung a ton ngaingai hna i, "A si hrimhrim," an ti. Science thiammi mi tampi nih amah zumh bantuk khan an zunh ve i science nih hin biaknak zumhnak hi a tumchukter a tumchukter lai i a thi lai, an ti i cu lakah a thi bik ding cu Khrihfa phung hi a si lai, an ti.

Cu kum 1900 ah khan kum zabu pakulnak kha a hung chuak i Pathian a zum lomi pawl hna nih khan, kum zabu pakulnak ah hin cun, biaknak phung hi a tuanbia he a lo lai, an rak ti. Cu hna lak i minthang bikbik hna cu Englandram i George Bernard Shaw le H. G Wells an rak si. Cu hna hnu i a hung ummi anmah bantukin a ti vermi cu Julian Huxley a si i amah hi 1957 ah khan UNESCO general director hmasa bik a si. Julian Huxley nih cun, "Pathian cu uktu siangpahrang a si ti lo, chizawh men a si ko cang," a rak ti.

Asinain thil khuaruahhar ngai a simi cu hihi a si: atu hi kum 2000, kum thongbu thar kan lut cuahmah cang, a innleng kan phan cang i Khrihfaphung cu tah an rak ti bantuk khan, a thi kun maw, thi nemmam hlah, rel cawk lo minung hna lungthin chungah a nung ko. A fiang komi cu, atu in a tlawnm bik ah kum thong khat chung cu hi Khrihfaphung hi a nung ko rih lai i a cawl a cang ko lai; zeicahtiah ram thar le hmun thar ah hram thar a thla chin lengmang i a thi lai tiah saduh a rak thatmi hna nih an rak chuhmi ram le hmun hmanh kha a chuh than hna.

West Africa timi ram ah hlanah cun Khrihfa an rak um lo, asinain atu ahcun, vawleicung ah a ngan bik biakinn kha an sak i cu biakinn

cu vawleicung biakinn minthang bikbik Rom khua i St. Peter's Cathedral timi le London khua i St. Paul's Cathedral timi ngaw a si. (Kan Laimi zong hi vun i zoh hmanh u sih. Kan hnulei kum zakhat ah cun Khrihfa pakhat hmanh kan rak um lo, atu cu zakhat ah zakhat dengmang Khrihfa kan si). Kan hnulei kum 67 ah khan Russia ram ah Communist pawl nih inn nganpi pakhat an rak sak i cu inn cu Biaknak lei thil hlun le Pathian a um lo a timi hna thil hlun khonnak inn kha a si. Sihmanhsehlaw atu cu kha inn kha Orthodox Khrihfabu nih biakinn ah an hman i Pathian a biami hna kha a khah in an khat. Cun Americaram ah hin, ramchung mi dihlak hnarcheu dengmang hi an biakinn cioah zarh fate Pathian biak awkah aa pum lengmangmi an si i cu hna lakah cun a tam bik cu Khrihfa an si. Roman Catholic biaknak hi South Afrika ah hin a karh ngaingai i Protestant Evangelical pawl hi Latin America ah hin a karh ngiangai ve. Tulukram hmanh ah, an cozah nih kum 50 chung Khrifami kha hrem hmanh hna sehlaw Khrifami cu an karh chin lengmang ko.

Cucaah cun a liam cuahmah mi kum thong khat hi, khuaruahhar a simi thil hna in a rak khatmi lawmhnak Jubilikum thong bu tu a rak si deuh. Cu khuaruahhar hna lak i khuaruahhar bik cu hihi a si" kan hnulei kum thong hnih ah khan Rom pennak nganpi le kaipi chung i a rak ummi, khua hmete pakhat ah, ngakchiapa pakhat a rak chuak. Cu ngakchiapa cu a hung thang i biaknak lei remtu a hung si i kum thum hrawng phung a chim hnuah, Rom cozah nih khan, mi hnahnok na si tiin an thah. A tawinak in chim ahcun, a hei ti ve i zeihmanh fufang tung loin a thi ko hme kha, zahpi awk tlak lehlam a si, ti a si hnga.

Asinain nihin ni ah vawleicung mi vialte billion paruk (nuai thong ruk, 6,000,000,000) hna nih hin, zeihmanh fufang loin a thimipa philhlonak in an kum le an nithla hna kha an rel hna i thil an tuahmi

vialte kha hi kum le nithla an khenh dih hna. Minung tuanbia chungah, atu hi Roman Katholik nih member billion pakhat (nuai thong khat) an phanh hmasa bik a si i Khrihfabu dangdang hna zong cu zat cu an si ve. Cucaah vawleicung dihlak ah hin Khrihfami cu billion pahnih (nuai thong hniih) hrawng kan si. Vawlei cung khuazeika hmanh ah hin Bawi Jesuh biaknak caah an sakmi biakinn maw asiloah Amah thangthatnak caah an tuahmi thil pakhatkhat maw, a um lonak hmun a um lo.

Bawi Jesuh thih hnuah a riantuannak a hlawhtlin le a bia hna an hmunh zungzal nih hin thil dang khuaruahhar hna zong a fianter chin hna. Bawi Jesuh nih a rak chimmi bia cu: thawnnak hi can tawite lawng a nguh i vawleicung thilri le lianhngannak hi leidip le vutcam men an si, ti hi a si. Thil khuaruahhar ngai a simi pakhat cu, zei bantuk miphun hmanh si hna seh, zei bantuk can i a ummi minung hmanh si hna seh, a tam bik nih hin nemnak hi thawnnak nakin a tha deuh an ti i an duh deuh i mirummi hna nakin sifakmi hna kha an duh deuh cio hna. Cuka zawnte, minung kan sinak chung i a nemnak zawnte zaangfahnak le zawnruahnak zawnte kha Bawi Jesuh nih khan a tongh i cucaah amah a zulmi hna phung Khrihfaphung cu biaknak phung vialte lakah phung tha bik le mi tam bik nih an zulhmi phung a si.

Bawi Jesuh hi hi kum thongbu pathumnak aa thawkka ah hin hung tum tuah sehlaw a hmuymi thil hna hi, a um peng komi thil hna le a um bal lomi thil ahung ummi hna hi an si hnga. A um peng komi thil thil khuaruahhar a hmu hngami cu, zeitluk in dah amah cawnpiaknak a zul mi hna nih, thil ngan pipi le thil tha pipi an chuahter ti hi a si hnga, tahchunhnak ah Rom khua i St Peter's Cathedral le London khua i St Pual's Cathedral an timi hna hi an si hnga.

Cun Bawi Jesuh nih thil khuaruahhar a hmu dingmi cu, kan hnulei kum thong hniih i Palestinram ah a rak cawnpiak hna bantuk tein atu zong i a bia kan i cawnpiak hi a si lai. Zarhpi zing ah, Rom khua ah Katholik biakinn ah hei um sehlaw, asiloah Texas peng ah Baptist pastor pakhatkhat phungchim hei ngai sehlaw, kan hnulei kum thong hniih i Judearam tlang pakhat cung i mi zapi a rak cawnpiakmi te hna, nan ziazza cucu bantuk a si awk a si, nannih cu cu bantuk mi nan si awk a si, a rak timi a si kha a hmu ko lai.

Cun a dang pakhat a hmu rih dingmi cu, a bia kha a rak chim lio i a chimnak hmun le can ca i a rak i tlak bantuk kha, atu zongah hin a tlakmi a si ko, ti hi a si lai. Atu kannih chan ah cun, i biakchonhnak le ca i kuatnak ah Internet le TV le Computer kan hman hna, sihmanhsehlaw kan chunglei taktak ah cun amah chan lio i ngatlai pawl le oliv thingkung cing pawl le tukhal pawl, a ke hram i tlang cungah a cawnpiaknak ngaih awkah a rak thumi hna he khan kan i khat ko.

Bawi Jesuh cawnpiaknak ah khan, nihin ni tiangin thleng loin a umpengmi cu hihi a si a donghnak nawl a ngeitu cu minung si loin Pathian a si. Pathian nih cun tuahnak nawl a ngei, minung nih cun tuah ding rian lawng kan ngei i hi nawlgeihnak hi Pathian kan chuh tikah kan cungah harnak le rawhralnak kan tlunter tawn. Pathian cu a donghnak nawl ngeitu a si caah hin, kum thongbu pathumnak chung zongah hin, tihnak kan ngeih awk a si lo.

A liam cangmi kum thongbu pahnihnak hi chan chia ngaingai, raldohnak le rawhralnak tampi ummi chan a si taktak i hihi zeicahdah a si ti ahcun, mithawng, nawlgeihnak nganpipi a ngeimi hna nih Pathian kha a nawlgeihnak an chuh caah a si. Cun kum zabu pakulnak hi Physics Kumzabu tiah min ka sak i cucu Einstein nih a umtermi kha a si. Hi can chungah hin Physics kha science

chungah a thawng bik a hung si i cu Physics nih hin atom bomb tehna, nuclear thawnnak tehna, van i zuan khawhnak tehna, thlapa tlawnnak tehna, kha a hun chuahter.

Cun hi kum zabu nih hin, minung kan umtuning ah thil thalo ngaingai a hun chuahpi fawn i cucu hihi a si. Minung kha minung bantukin ruat loin vawlei tlang bantuk men, asiloah, mirang vawlei le lung le thetse cawhmi khonkrit (concrete) bantuk men ah a ruah i duhduh in hman le thial ding men ah a tuak. Hihi a min ah Social Engeneering ti a si i Nazi pawl le Kommunist pawl nih khan an hman bikmi hriamnam a si. Atu zongah mithalo mithawng nih cun an hman rih ko. A sullam cu a tha, a tha lo timi hi a thawng deuhmi paoh nih an ti ning hi a si ko, ti hi a si. A thawng deuhmipa nih a der deuhmi cungah a duhmi paoh kha a tuah ko i a der deuhmipa nih khan zeihmanh a tuah khawh ve lo caah a thawng deuhmipa nih a tuahmi paoh kha a tha a si ko. Hi nih hin Pathian kha a nawlgeihnak a chuh bak i anmah tu kha Pathian thutnak hmun ah khan an thu. Hitler caah cun Nawlbia Pahra nakin amah party duhnak kha a biapi deuh. Lenin caah cun amah tawhlanzi ruahning kha Pathian nih minung kan lung chung i chiatha thleidannak a chiahmi nak khan a biapi deuh. Hi chiatha thleidannak hi biaknak phung in a rami a si.

Kha kumzabu, Physics kumzabu kha cu a dih ve cang i Science ah khan Physics hi a biapi bik a si ti lo. Physics hi Biology nih khan a hun lan i cu chungah cun *genetics* kha biapi ngaingai a hung si. (Hihi hngalh a har ngaingai i ka hngal kho lo, asinain a fawinak in ti ahcun, minung kan chuahkehnak kan ti ko lai. Tahchunhnak in fianter kan i zuam lai. United Kingdom, Scotlandram ah tuu a nu pakhat cu a taksa chung khan *gene* (zin) pakhat kha an lak i pa he i kaihnak zeihmanh um loin cucu a paw chungah khan an rawn i fa a paw i amah hlekblek a simi tuu pakhat kha a hrin i cu tuu cu

a min ah Dolly an sak. Cu bantuk thiamnak cu minung cung zongah hin hman khawh a si ve lai, tiah an zumh i cucaah cun American cozah hna nih cun, upadi an tuah i hi bantuk (*cloning*) hi minung cungah hman si hrimhrim hlah seh, an ti. Minung nih hin nunnak kongah Pathian kan tluk khawh lai tiin a ruatmi an um ko.

Sihmanhselaw thil lawmh awk bik a si, hnangam bik zong a simi pakhat cu, Khrihfami nih cun a donghnak nawlgeitu cu Pathian a si, minung kan si lo, ti kha a sipeng ko. Hi zumhnak hi Bawi Jesuh bia chungin kan i lakmi a si i hi nih hin Hitler tehna, Kommunist pawl tehna kha a tei hna i *Genetic Engeneering* zong hi a tei ko lai.

Kan hnulei kom thong hnih ah khan ngakchiapa pakhat a rak chuak i kum sawm thum hrawng a si tikah toidornak le dawtnak le lungnemnak kha a cawnpiaik hna. Cu cawnpiaknak cu a hmun i a thang i a par i kannih chan tiang hin a um rih. Kum zabu pakul chung, kannih chan tiangah hin, kha cawnpiaknak nih khan minung kan sualnak le thatlonak kha a thenh kho thlu lo ti cu a lang ko. I ralnak, i huatnak, i tuk i thahnak kha a donghter kho dih hna lo, puarhrannak le hakkauh duhfahnak kha misifak hna temh innak kha a donghter kho lo. Asinain hi thil tha lo hna hi tampi cu a nemter deuh hna i atu nakin a tha deuh le a thiang deuhmi nunning le minung pumpak cio tha deuh le dawh deuh in kan nun khawhnak hnga ceunak kha a kan pek. Cucaah kan lakah hin thil thalo zei bantuk a chuah hmanh aKa thil thalo kha zeitindah kan tuah lai tinak aphichuak kha a kan pekpeng ko.

Khrihfa Chan kum thong hnih chungah hin, minung cungah harnak a tluntertu thil tampi kan tei khawh hna i cu hna lakah cun a fiang bikmi pahnih kan hun chim lai: mangtam hi vawleicung ram tampi ah an tei cang, cun raise zawtnak zong hi vawleicung in an hloh cang. Sihmanhsehlow thihnak cu kan tei kho rih lo. Thihnak

cu tei khawh rih lo a si ko nain, Khrihfa phung nih hin, kha thil khuaruahhar, khuaruahhar laki khuaruahhar bik, a sullam hngalh khawhnak tawhfung kha a kan pek i cucus zeidah a siti ahcun, hi nunnak pinah hin nunnak taktak cu a um i cu nunnak taktak chung i luhnak ding Lam cu Bawi Jesuh kha a si, ti hi a si. Cu bia cu kan hnulei kum thong hnih ah khan Bawi Jesuh nih a rak chim i cu a rak chimmi cu a kan rohmi rosung cu a si i cu rosung cu hi kum thong hnih chung ah hin tum chuknak zeihmanh um loin a thang chin lengmang. Cu nih cun kannih vialte hi kum thong thum bu chungah cun a kan luhpi i cucaah cun hi kum thongbu pathumnak chungah hin zei bantuk thil hmanh kan ton zong le tih loin, zumhnak le ruahchannak in a chungah kan lut ko.

REV. DR. DAVID VAN BIK A NUNG KO

Pu Ral Tu

Vawlei cung mifim mi hna zong nih riantuan lio le nun lio thangthatnak in tuan lo hnu, thih hnu thangthat cio an duh. Laimi pipu hmanh nih mithipa kha aw hawiem lo van ti lai kha an rak tih bik ve. Laimi pipu nih thih hnu tiang lih chimter lai hi an rak tih bik caah thih lai ai theimi nih cun unau lei, pipu lei he theih cio ding tein rovui bia chim an rak hmang. Rovui caan ngei manh loin a thimi kongah hin keimah a ka chimh, a rak ka daw tukmi a si ti lih bia chim hi Laimi chungah a um ve zungzal.

Cucaah Rev. Dr. David Van Bik a nun lio i kan i ruah, kan i ceih tawnmi bia hi amah zuun ka ngaih dam deuhnak ah ka van phuang ve lai. Keimah thinlung nih a nunning a chimmi bia ka temtehmi le ka hmuu phuanpiakmi zong ka van tial chin fawn.

Kan Lai pi pu bia ah hin tar sin tar zia, no sin no zia, fim sin fim, hrut sin hruth zia nu sinah nu, pa sinah pa anmah le an duhning cio i tlonlen pi nunziathiammi cu lung za kengmi fimthiam an rak ti hna. Lung za keng zong mi thleidan an hmang ve ko nain, lenglang mi thleidan mithmai langhter lo tein nunzia an rak thiam deuh ruangah lung za keng mifim ti an rak conak a si.

Lai pi pu nih holh an hman ning te a um ko. Steven nakin kum a ngakchia deuhmi nih cun Kawi Ven tiah auh phung hrimhrim a si lo. A pa zong kha Kawi Ven pa tiah auh phung hrimhrim a si fawn lo. Amah theihlo kar zongah Kawi Ven pa tiah auh phung hrimhrim a